

З ДНЕМ НЕЗАЛЕЖНОСТІ!

учасник процесу

Осип ЗІНКЕВИЧ: СТАНОВЛЕННЯ «СМОЛОСКИПА» НА ЗАХОДІ І В УКРАЇНІ. Ідеологічно-політичні протистояння української діаспори

Засновник «Смолоскипа» – про заснування видавництва, роботу за океаном і в Україні, про ідеї й людей, які сформували основу діяльності на сьогодні поважної культурної установи.

– Пане Осипе, у сьогоднішній пресі та інтернет-виданнях є багато суперечливих фактів, пов'язаних з історією видавництва «Смолоскип» діаспорного періоду. Навіть дата заснування в різних джерелах – то 1967, то 1968 р. А першим виданням «Смолоскипа» називають Вашу книжку «З генерації новаторів. Світличний і Дзюба» (1967), тоді як англійська праця «Svitlychny and Dzyuba» побачила світ роком раніше.

– Перша книжка все-таки – невеличка, англійська – про Дзюбу й Світличного, яка вийшла 1966 р. А вже наступна – «З генерації новаторів». Справа в тім, що спочатку ми видавали часопис «Смолоскип» і не мали потреби в реєстрації. А пізніше, коли стали випускати книжки, були заінкорпоровані (реєстрація в Америці – це інкорпорація). Зареєструвалися щойно 25 липня 1977 року, офіційно як неприбуткове видавництво. Що це означало? Ми видавали книжки, які не приносили прибутку, тому нас звільнили від податків. Таким чином, були і привілеї на пошті. Коли

марка, скажімо, коштувала 30,3 центів, то ми платили за марку зі спеціальним статусом третину з того всього. В Україні ми так і так зареєстровані, тобто є видавництво «Смолоскип» як платник податків і Міжнародний благодійний фонд «Смолоскип», звільнений від податків.

– Як відбувалася реєстрація в США?

– Реєструвати в Америці мусив адвокат, якому треба було пред'явити статут та інші документи видавництва. Нас зареєстрував Юрій Пазуняк. Хоча ми були в Балтиморі, але не мали там жодного українського адвоката. Юрій був наш добрий знайомий і жив у м. Вілмінгтон (штат Делавер). Там він і зареєстрував нас.

Багато хто перепитував тоді, чому «Смолоскип» зареєстрували не в Балтиморі? Але практично було так: ідете до американського адвоката з такою справою, то він вам заспіває тисячі доларів, а Юрко для нас усе безкоштовно зробив. Щороку для податкової інспекції він заповнював потрібну докумен-

тацію, зокрема про фінансові надходження.

Сам Юрко Пазуняк – українець, народжений в Америці, його мама – письменниця, професор Філадельфійського університету. Пригадую, хтось із її родичів загинув під Крутами.

– Яким чином фіксувалися редакційні домовленості та угоди в «Смолоскипі»?

– Це було внутрішньо, не на письмі. Домовленостей ми ніколи не публікували, бо займалися рівночасно і підпільною роботою. Проте в нашому внутрішньому регламенті було обумовлено, хто над чим працює.

– Самвидав на Захід, зокрема і в «Смолоскипі», потрапляв різними шляхами. З якими країнами найбільше співпрацювали? Чи завжди успішно складалося?

Ми висилали наших зв'язкових в Україну, які зустрічалися з В'ячеславом Чорноволом чи кимось іншим, привозили самвидав. Дуже багато його йшло через Чехословаччину. І якраз тепер живе там Ганна Коцурова. Вона написала спогади про ті часи. На той час Ганна була сту-

денткою з Київського університету зі Словаччини, де її готували, щоб вона тут знайомилася з дисидентами, шукала самвидав і перевозила до Чехословаччини, а звідти матеріали потрапляли на Захід. Так, Ганна Коцурова була причетна до перевезення «Українських вісників», які редагував і укладав В. Чорновіл. У 1971 р. її заарештували. У неї була очна ставка з Іваном Світличним: у своїх спогадах вона пише про це дещо інакше, ніж це було насправді. Про це говорять розсекречені документи КГБ, протоколи її допитів. Тоді вона була дівчиною 18–20 років, ми її в нічному не звинувачуємо. Проте тут є момент, до якого сьогодні ніхто не дійшов. На підставі розсекречених документів (а у нас їх досить велика кількість) причиною арештів у 1972 р. був Ярослав Добош з Бельгії (член СУМу – Спілки української молоді). Сама Ганна Коцурова знайомила його з дисидентами. За ними всюди ходило КГБ, і згодом Я. Добоша заарештували. Г. Коцурова причетна до тих арештів, які відбулися в 1972 р.

Хоча, звісно, ми достеменно не знаємо, як би самі поводитися у такій ситуації, зокрема в тюрмі, під тиском психологічних і фізичних тортур.

Багато документів, зокрема Гельсінської групи, перевозив через Болгарію В'ячеслав Васильківський, приятель Олесь Бердника. Дружина Васильківського була болгарка, вони приїздили в Україну і перевозили самвидавні праці до Болгарії. Ми пересилали наших зв'язкових до Болгарії, переважно студентів. Там так само контролювали, але вони мали настільки налагоджені зв'язки, що ті болгарки перевозили самвидав уже поза контроль: вони працювали в аеропорту, де й передавали нашим потрібні матеріали.

Олесь посадили, дали йому десять років. Так, як він кається, ніхто не кається. Олесь виступав на московському телебаченні проти Миколи Руденка, усіх членів Гельсінської групи. Я з ним зустрічався багато разів, навіть коли він був у Канаді, але було незручно розпитувати його про ті часи. Для історії подібні факти кидають тінь на події, які відбувалися. Так само можна згадати каяття Івана Дзюби

Закінчення на 2-й стор.

Неминучі жертви

Петро ВОЗНЮК

Втрати, що їх зазнає нині Україна, багато кому можуть здаватися надмірними й невинними. У розпачі так і кортить укотре затаврувати сусідського президента-автократу, терористичних сепаратистів, «п'яту колону», байдуже-корисливу Європу та інших «воріженьок». Однак, перш ніж звинувачувати у наших бідах зовнішні чинники, варто чесно зізнатися принаймні самим собі, що болісне сьогодні є передусім неминучою розплатою за дотеперішнє відклядання у довгу шухляду багатьох нагальних завдань державного будівництва, повчально-драматичним ендшпілем за давних проблем та суперечностей обраної більш як двадцять років тому моделі розвитку. «Для початку», ще далекого 1991-го, замість рішучого курсу на десоветизацію країни (а надто – найбільш «червоних» східних та деяких інших регіонів) було зроблено вибір на користь поміркованого демагога комуністичного розливу Кравчука. А потім, як

то кажуть, «що дали у ліс, то товстіші партизани». Насамперед замість пріоритетного розвитку високотехнологічних галузей ми отримали неприпустимо залежного від російських енергоносіїв та виробничих «ланцюгів» олігархічного монстра, що його лише з міркувань термінологічної зручності можна називати «національною економікою». Однією з характерних її ознак стала, зокрема, консервація рабовласницької (і при цьому нерентабельної) вугільної промисловості на Сході. Закономірне в умовах олігархічної економіки зрощення влади та бізнесу надалі не менш закономірно призвело до порушення фундаментальних засад народного представництва з усіма наслідками, що звідси випливають.

У галузі безпеки маємо розваленою армію та оборонний комплекс загалом, роздутий корпус продажних генералів, необлаштовані кордони із сусідами по колишньому СРСР. У гуманітарній площині слід окремо згадати тотальну деідеологізацію суспільства й держави, коли 15-ою статтею Конституції лице-

мірно мотивувалася відсутність не лише обов'язкової, а й будь-якої ідеології взагалі. Також не варто скидати з шальок терезів дотеперішнє фактичне самоусунення держави від роботи з українізації найбільш проблемних у соціогуманітарному плані регіонів – Криму та Донбасу: за великим рахунком ця подвижницька діяльність так і залишилася справою громадських структур та ентузіастів-одинаків.

За все це доводиться платити сьогодні ціною страшнішою, ніж можна було собі уявити. Давши в руки всім, хто не бажає нам добра, безліч важелів для дестабілізації нашої держави та її підриву зсередини, мусимо фактично «у пожежному порядку» шукати засоби протидії: реструктурувати економіку, знешкоджувати ворожу агентуру, шукати українську антитезу міфів «руського міра», локально – проектувати всілякі «лінії Коломойського» на кордоні із РФ (хоча насправді побудова тут адекватної системи укріплення – це питання навіть не вчорашнього, а позавчорашнього дня), дезавуєвати сепаратистську пропаганду (зокрема, таку привабливу для закабалених трударів Сходу популістсько-антиолігархічну риторіку) тощо.

Особливо небезпечним видається зауважене незаангажованими оглядачами невинне зволікання із загальною люстрацією влади та політикуму. Речники влади пояснюють це «складною суспільно-політичною ситуацією» та «зовнішньою агресією». У такому разі агресора можна привітати з виконанням програми-мінімум – збереження в Україні кланово-олігархічного устрою, а відтак – продовження її перебування у звичному і такому благодатному для подальших кремлівських інтриг «силовому полі» постсовєцької політичної культури та чиновницького етосу.

Можна скільки завгодно інфантильно рефренувати непристойні кричалки на адресу московського тирана або порівнювати главу німецького уряду із гітлерівським шефом МЗС, однак набагато краще буде дійти масового усвідомлення того, що коріння нинішніх трагічних подій міститься передусім у невіршених проблемах нашої державності і нарешті взятися за їх реальне розв'язання. Ми все ще платимо по старих векселях – платимо, повторюю, страшною кривавою ціною. В наших силах чимшвидше й назавжди закрити цей зловісний борг і з легким серцем рушити до нових обріїв. □

Осип Зінкевич...

*Закінчення,
початок на 1-й стор.*

на шпальтах «Літературної України»... У тому винні не окремі діячі, а влада, яка доводила своїх в'язнів до такого стану.

– Як видання «Смолоскипа» сприймала діаспора? Чи виникали дискусії?

В еміграції були три найбільш дискусійні і полемічні протистояння, справжня боротьба, пов'язана з ідеологічними і політичними позиціями. Так склалося, що до них було причетне видавництво «Смолоскип» і я особисто.

Перша дискусія стосувалася Миколи Хвильового. Усе це була робота КГБістів, які хотіли відірвати літературу 1920–30-х років від загального українського літературного процесу. Щойно ми оголосили, що плануємо видати твори Миколи Хвильового, у Нью-Йорку, Торонто, Каліфорнії відбувалися публічні наради. Засуджували фітільовщиків (справжнє прізвище Хвильового – Фітільов). Я так само потрапив у фітільовщики.

Мова йшла про твір «Я (Романтика)», у якому письменник пише в першій особі. Головний герой убиває матір – навколо цього і зав'язалася ціла дискусія. «Смолоскип» береться видавати Хвильового. Кого? Чекіста, який розстріляв свою матір. Ми з Григорієм Костоюком намагалися знайти документацію, що насправді Микола Хвильовий нікого не розстрілював, довести бодай тим фактом, що й Еміль Золя писав у першій особі. У Гарвардському університеті я знайшов «Літературну газету» з 1933 р. (число від 17 травня). Там були фотографії, зокрема й Миколи Хвильового, де його мама і дочка Іраїда йдуть за труною письменника. Після таких доказів дискусія ніби і замовкла, але не дуже. У 1933-му про Миколу Хвильового блискучу статтю написав Дмитро Донцов. Це я звертався до нього з цього приводу, щоб остаточно вгомонити дискусію. На жаль, безуспішно. Донцов мовчав, бо був залежний від тих, хто вів кампанію проти Хвильового і «хвильовістів».

Друга баталія, яка була в діаспорі, – це культурний обмін. Українська діаспора була поділена на два табори. Перший – ОУН(б), другий – ОУН(м). Я належав до мельниківців. Бандерівці забороняли зустрічати-

ся з тими, хто приїжджав з УРСР, бо вважали, що кожний з них є обов'язково агентом КГБ, генералом КГБ. От, так вони назвали і Д. Павличка генералом КГБ.

Наша позиція була зовсім інша – з тими людьми зустрічатися, передавати їм наші закордонні видання, говорити з ними, впливати на них. Я був одинокий українець, який роздобув членство Міжнародної спортивної асоціації в Італії, завдяки чому на Олімпійських іграх ми зустрічалися зі спортсменами, журналістами з України.

Щодо культурного обміну, то мене судив громадський суд у Балтиморі через те, що я зустрічався з українцями з України, нібито агентами КГБ. Судовий процес тривав два роки у 1965–1966 рр. І суд не міг ані осудити, ані оправдати мене. Нещодавно я знайшов у наших архівах документацію у тій справі, і вірити не хотілося, що у нас таке могло відбуватися.

Третя діаспорна дискусія була навколо спогадів Данила Шумука. Бандерівці стверджували, що він не міг таких спогадів написати і що спогади – КГБістська фальшивка; а якщо він і написав їх, то погляди його сфальшовані. Це була довга процедура. «Смолоскип» видав спогади книжкою: у ній є згадки про СБ, про націоналістів. Наша позиція полягала в тому, що автор має право на такі думки.

Пригадую, як Антін Драган, редактор газети «Свобода», до мене телефонує, а ми тоді книжку вже видали, а ще не розповсюджували, поки не вясниться ситуація. І він каже: «Якщо ви книжку пустите в продаж, то ні одного рядка в газеті «Свобода» про «Смолоскип» не буде». Я запитав його: «А ви читали книжку?» На що відповів: «А я не мав часу». То про що ми говоримо? Я тоді спілкувався зі Славою Стецько, яка була головою ОУН(б) і шефом Служби Безпеки ОУН(б,) написав їм офіційного листа, запропонував до місяця довести, що спогади Шумука це КГБістська фальшивка, і написав їм: якщо доведете, які місця у книжці сфальшовані, тоді скличемо журналістів і цілий тираж спалимо публічно. Жодної відповіді не було. Книжка пішла у продаж і мала колосальний розголос. І знову дискусія, багато статей... Коли Д. Шумук опинився на Заході 1987 року, в усіх своїх виступах він підтверджував автентичність спогадів. Порівняльно з іншими ідеологічними і політичними

протистояннями серед українців Заходу, спогади Шумука побили усі рекорди – появилось найбільше статей про ті спогади. Я всі ті витинки з газет збирав, їх дуже багато, потрібно їх посортувати і описати.

Хоча не все є оприлюднено, не все розсекречено, але сьогодні за дискусією можна довести, що за тим усім стояло КГБ. Їм вдалося прорватися десь до проводу ОУН(б) і там, вживаючи суперпатріотичну риторіку, можна було розбивати громаду. Посилаючись на любов до неньки України, вони мали змогу воювати з усіма.

Ми стояли на своєму. Скажімо, випустили п'ятитомник Миколи Хвильового, коли він був заборонений в Україні. Іван Багряний був знайомий із Миколою Хвильовим і подарував мені ще в Німеччині перший том Хвильового, який я, виїхавши, так і не віддав йому. Перший, хто привіз наше видання Миколи Хвильового в Україну, був Іван Драч. Він приїжджав у Канаду, взяв п'ять томів Хвильового і довів до Києва. Ми проти нікого з шістдесятників не виступали, ані проти Драча за те, що він «дихав Леніним», ані проти Вінграновського за його вірш про усі комуністичні партії світу, ані проти Симоненка за вірш «Ні, не вмерла Україна!». Ми розуміли ситуацію, знали, у якій системі їм доводиться жити, розуміли, чому такі вірші появлялися... Саме іменем Василя Симоненка ми назвали наше видавництво «Смолоскип»...

– Коли саме «Смолоскип» став називатися іменем Василя Симоненка?

– У 1968 р., коли ми побачили вірші Василя Симоненка. Вони потрапили до видавництва «Сучасність», яке довго їх не публікувало. Уперше «Берег чекань» надруковано 1965 року.

Образ В. Симоненка нам був близький. Усі, з ким працював «Смолоскип» тоді й нині, – молоді люди, переважно студенти. Мали і двох старших: Галина Пісецька, вчителька в Балтиморі, яка листувалася з Б. Антоненком-Давидовичем; Тоня Горохович з Канади, через зв'язки з її родичами в Україні ми отримали спогади Д. Шумука.

– У своїх інтерв'ю Ви часто згадуєте про те, як відгукувалися про «Смолоскип» «Вісті з України»...

– Газета «Вісті з України» – КГБістське видання, що виходило в Україні українською й англійською мовами. У мене

десь і вирізок зберігся: як тільки ми назвали видавництво іменем В. Симоненка, то в англійській частині була велика стаття проти О. Зінкевича і «Смолоскипа». Одразу зареагували! Там було дуже багато публікацій. Про мене таку біографію склали! Десь є той автор, який писав величезну статтю про мене, що аж волосся дибом стало. Хотів би я зустрітись з ним та й запитати, де він узяв, що я під час війни був у Югославії... Ніколи в житті я в Югославії не був.

– Чи була регламентована структура «Смолоскипа»? До речі, у різних джерелах про Вас пишуть то як про президента, то як про голову видавництва...

– Я не дуже люблю слово «президент», чомусь воно мене відштовхує. Волю бути головою, ніж президентом, дивлячись на наших президентів. Щодо структури... Якщо взяти діаспорні випуски журналу «Смолоскип», там була редколегія – люди, які цікавилися літературою. В усьому ми домовлялися. В еміграції, а так само й тут, в Україні, наш принцип був – проти бюрократизації. От видавництво «Наукова думка» за незалежності видало твори Івана Багряного. У книжці на останній сторінці – кільканадцять редакторів: випусковий, технічний редактор, коректор, що ви не хочете. І одного слова немає про те, хто такий Іван Багряний. У нас цього немає і в еміграції такого не було. Ми збиралися й дискутували чи телефоном обговорювали, коли в когось зродилося якась думка: видаємо ту чи ту книжку.

– Розкажіть про зустрічі «смолоскипівців» із президентом США Р. Рейганом у 1980-х роках. Про що він хотів довідатися від вас?

– Час від часу нас запрошували до Білого дому. То були офіційні конференції. Р. Рейган ставили запитання, і він нам ставив запитання. Найбільше, що його цікавило – правозахисний рух в Україні, наскільки він потенційний і масштабний. Думаю, там були представники ЦРУ. Ми делікатно розказували, що рух поширений усюю Україною, хоча самі того не знали. От недавно з'явилася книжка доктора історичних наук В. Даниленка, у якій розкрито архіви КГБ: наскільки активно в різних містах розповсюджувалися листівки, були виступи, скільки людей читало і слухало ту інформацію. Ми тоді цього ще не знали, але прямо заявляли, що пра-

возахисний рух в Україні є досить масштабний і перспективний. Кілька разів ми бували в Білому домі, а пізніше такі зустрічі організовували в Державному департаменті США, з американськими конгресменами.

Коли під час зустрічей, конференцій виступали Данило Шумук, Петро Григоренко, Валентин Мороз, «Смолоскип» мав своїх перекладачів з англійської мови – Андрія Каркоця та Андрія Фединського.

– Як відбувався переїзд «Смолоскипа» в Україну?

– У мене завжди була мрія переїхати в Україну, хоч не було певності, що це колись станеться. Я був свідомий, що не все буде легко, що не все буде, як на сковороді. Ми мали деякі проблеми: є різні люди, різна психіка. І не може бути все найкраще. Одні створюють проблеми, інші створюють, аби їх поборювати. Коли переїжджаєш, можна вибрати, що публікувати: бути універсальним видавництвом чи спеціалізованим.

В Україні я познайомився з творчою асоціацією «500», у якій був Максим Розумний, Сергій Руденко, Андрій Кокотюха. Ми стали співпрацювати з молодими. Це не був переворот, але «Смолоскип» визначив своє спрямування. Проголосили конкурс для молодих авторів, пізніше створили стипендійний фонд, проводили семінари – спочатку разом зі Спілкою письменників, а потім спілка відокремилася.

Із того, що випускали закордоном, «Смолоскип» видає літературу Розстріляного Відродження, дисидентського руху, шістдесятників (книжки В. Симоненка, В. Стуса і М. Вінграновського). А головне, що ми випускаємо – це перша книжка молодого автора. Не видаємо будь-що: багато людей приходять з різними книжками, і ми відмовляємо. «Смолоскип» підтримує українська громада Америки й Канади. На багатьох наших книжках на четвертій сторінці зазначено, хто є спонсором.

Напевно, якщо б ми не мали цього будинку на Подолі, то були б на вулиці. Орендувати приміщення – це нині астрономічна сума грошей. Спочатку ми орендували, але ціна щороку була вища і вища. Приміщення на вулиці Межигірській купили в 2002 році. Спочатку тут була руїна, а сьогодні тут можна працювати і все добре функціонує.

*Розмову вела
Алла Миколаєнко*

нові видання «СМОЛОСКИПА»

Дичка Надія. ЗНАКОВЕ СВІТЛО МАЙДАНУ

української поетки, члена НСПУ, лауреата премій «Смолоскип» (1995) і «Гранослов» (1996) та багатьох інших премій.

Майдан – це явище світового масштабу. Він нікого не залишив байдужим. Особливо письменників, у руках яких перо й слово – велика зброя, з якою йдуть, ішли й ітимуть не лише на барикади... «Знакове світло Майдану» – збірка поезій

Теліга Олена. ВИБРАНІ ТВОРИ. Третє видання.

ральні публіцистичні твори та добірка листів. Книжку доповнює важлива стаття про життя і творчість Теліги.

Видавництво «Смолоскип» презентує третє видання вибраних творів Олени Теліги – політичної діячки і поетеси, розстріляної фашистами в 1942 році в Бабиному Яру. До збірки увійшли всі її відомі поетичні, цент-

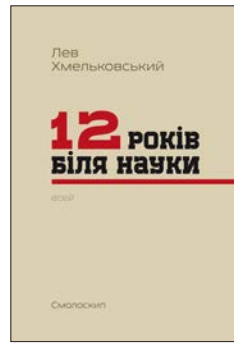
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕКЛАМАТОР: Збірка віршів для молоді. Друге видання.

українську історію, національні свята, вірші, присвячені визначним українським діячам, письменникам.

Збірка віршів для молоді «Український декламатор» належить до виховної літератури релігійного і патріотичного спрямування. Вона призначена для молоді й дітей, вихователів, батьків, учасників молодіжних таборів. У збірці широко представлено вірші про

Хмельковський Лев. ДВАНАДЦЯТЬ РОКІВ БІЛЯ НАУКИ

ми спогадами-враженнями з того часу. Його розповідь про будні, здавалося б, такої прозаїчної установи пересипана напрочуд колоритними деталями.

Відомий американський журналіст українського походження Лев Хмельковський у 1974–1986 рр. працював у Науково-дослідному інституті хімічної промисловості. В есеї «Дванадцять років біля науки» він ділиться особистими

Дмитро Лазуткін

Знайомити наших читачів із Дмитром Лазуткіним, напевно, немає особливого сенсу. Варто хіба розповісти про те, що за час, поки він не з'являвся на «знакових» сторінках, у цього поета вийшла нова книжка – «Колядки і вальси». В ній є трохи нових віршів, трохи віршів із попередніх збірок (зокрема, й смолоскипівських «Набитих травою священних корів») і навіть інтерв'ю. А ще в творчості Лазуткіна з'явився громадянський присмак, котрий, на щастя, не перебив традиційний «букет» його поезії...

Реквієм на дощі

ЗА ЗАКОНАМИ МАТЕМАТИКИ
МІНУС ДОЛЯ – НА МІНУС ЧАС...
НЕБО РИДМА РИДАЄ СОЛДАТИКИ
НЕБО РИДМА РИДАЄ ПО ВАС

ХТОСЬ НА МАПІ ЗВІРЯВ МАРШРУТИ
ХТОСЬ ДИВИВСЬ НА ЗІРКИ З ПЕЧЕР...
НЕРОЗКРИТИМИ ПАРАШУТАМИ
РАХУВАТИМУТЬ ВАС ТЕПЕР

ПО РОЗМОКЛІЙ ТРАВІ РОЗКИДАНО
ЗБИТИ СОНЦЯ НЕМОВ БУРШТИН
НИНІ НЕБО РИДАЄ РИДМА
ДИКИМ ПОЛЕМ ГІРЧИТЬ ПОЛИН

БАТЬКІВЩИНА АБО ТЕРИТОРІЯ
КОЖЕН САМ ОБИРАЄ ШЛЯХ
ЗАПІКАЄТЬСЯ КРОВ'Ю ІСТОРІЯ
МОВ У ДЕРЕВО ВХОДИТЬ ЦВЯХ

ВАШІ ХРЕСТИКИ ВАШІ ПРИХИСТКИ
ВАША ПРАВДА ВАШ СУМ І ЩЕМ...
ВІДПОВІДНО ДО ПРАВИЛ БАЛІСТИКИ
ВСЕ РОЗКВІТЛО НІМИМ ВОГНЕМ

ЩЕ ЧЕКАЮТЬ ВАС ЩЕ ВИМОЛЮЮТЬ
ПРОГЛЯДАЮТЬ РЯДКИ НОВИН

І ВИКОЛЮЮТЬ ОЧІ КОЛАМИ
ЦИХ РОЗ'ЯТРЕНИХ УКРАЇН

І НІЧОГО КРИЗЬ СЛЪОЗИ НЕ ВИДНО
І БІЛІЄ НАДТРИСНУТА ВІСЬ...
НИНІ НЕБО РИДАЄ РИДМА
ЗІ СВІЧОК ОПЛИВАЄ ВІСК

ВЖЕ ЗА ВСЕ ПЕРЕД БОГОМ ПРОЦЕНІ
ЛИНУТЬ АНГЕЛИ-ДЕМБЕЛЯ...
ЗАСИНАЙТЕ СПОКІЙНО ХЛОПЧИКИ
ЦЕ НАВІЧНО ВАША ЗЕМЛЯ

Чайки

Не стрибаючи в каламуть,
За вогні вказівних багать,
На Очаків чайки пливуть,
На Очаків чайки летять.

Не розгледити всього здаля
Та просочитись крупний план:
Це була козацька земля,
Тут загинув наш отаман.

Тут Петро говорив Мусі,
Що не любить чужих вітрил,
Косяки крутив на косі
І торкався пташиних крил.

І повз пильний цей часоплин,
Пам'ятаючи кожен вдих,
Сонця стиглого мандарин
Хтось на хвилях гойдав легких.

Тут – хмарин підвісний екран,
І на травах посохла кров
Додає трохи солі в лиман,
Бо напевно знає, що знов

Не стрибаючи в каламуть,
За вогні вказівних багать,
На Очаків чайки пливуть,
На Очаків чайки летять.

У

небо стає ближчим
коли двомісні літаки сідають на воду
у ванкуверській бухті

десятки маленьких залізних джмелів ніби
перемовляються між собою:
я бачив спину китів що вистрибували над
океаном
я витягував сноубордиста з кігтів
ущелини
я розмовляв із вітрилом коли воно зміню-
вало курс

лише ми з тобою нічого не знаємо про
головне
і величезні альбатроси вкрали наш
сніданок
доки ми цілувалися на повалених соснах
вдивляючись у вкриту туманом затоку

птахи розірвали нашу їжу
бо ж не хлібом єдиним

дихає уповільнений час
не тільки картоплею фрі...

втім
вивільнення
може бути продовженням стискання

й татування на твоїй шії
я викреслив кінчиком язика

а потім ми дивилися на грудневих волей-
болісток

тут тепла зима
тож вони такі розпашілі
залишилися лише в кольорових топіках
поскидавши куртки на пісок
і я спостерігав за кожним стрибаючим
м'ячем
притискаючи тебе дужче

так як обіймає сонце хвостик саламандри
так як обіймає хмільний погляд рибалки
пересушені ситі

і курці марихуани сходилися до куців
магнолії
аби дихати дихати дихати
цим холодним океаном у якому всі
відповіді сидять на гачках
наших запитань
цим спокійним вітром
котрий підштовхує острови ближче до
берега

і серйозні китайці намагалися зупинити
час
що просочувався між їхніми паличками
і брунатні вогні виштовхували енотів з
наседжених місць
і на ніжне прохання: як правильно вимо-
вити назву моєї країни
я сказав
ну добре
давай вчитися
перша літера –
ти

СТРАТЕГЕМА СПОГАДУ

Гайда, Пилип. Пройдений шлях: спогади 1892–1952. – К.: Смолоскип, 2014.

Анатолій ДНІСТРОВИЙ

Мемуаристика в українській культурі завжди посідала чільне місце й досить часто була таким собі «летючим голландцем», який міг несподівано з'являтися, сповіщаючи про, здавалося, вже всім відомі речі. Причин такого парадоксу було чимало: якщо почати з головної, то, звісно, це тривала відсутність держави, за наявності якої не одне покоління українських громадян могли би мати повноцінний доступ до всіх без винятку доробків митців, інтелектуалів, науковців, політиків і військових. Відповідно, це зумовило таке тотальне незнання нашим суспільством цілих пластів української інтелектуальної думки, особливо тієї, що не вписувалася у формат комуністично-тоталітарної моделі історії України ХХ століття. Тому сьогодні видавці, науковці, освітяни опинилися в трохи дивній, однак насправду досить шляхетній ситуації, – «повторно» відкривати для нашого суспільства все те, що було століттями напрацьовано в нашій культурі. Не секрет, що пересічним українським громадянам – на рівні прискіпливої реконструкції –

досі не відомі цілі сторінки минулого, які в розвинених країнах доносять до свого суспільства кінематограф, історично-пізнавальні радіо- та телепередачі, не кажучи про книговидавничу галузь.

Якщо відійти від цього «просвітницького» пафосу й говорити по суті, то мемуарний корпус української культури може дати фору національному фікшену, особливо тим текстам, автори яких «заграють із історією», оскільки послуговувався не фантазіями про минуле (як знаємо, фантазії завжди обмежені можливостями й рівнем знань фантазера), а формувалася як *спогад* у ситуації «тут і тепер», який ще не просіявся через ситця істориків, дослідників та інших ретрансляторів колишніх часів.

Цю та інші книжки можна замовити у книгарні «Смолоскип»

Електронна пошта:
knyharnia@smoloskyp.org.ua
Телефон: +38 044 425 23 93

«Пройдений шлях: спогади 1892–1952» професора Пилипа Гайди цікаві також тому, що описують історичний час, на опис якого завжди претендували та претендують, окрім украї-

нської, ще декілька національних традицій: передусім – поляки та євреї, а якщо говорити про часи Імперії Габсбургів, то, звісно, й австрійці. В цих культурах мемуари, щоденники, дослідження, що стосуються історії Галичини першої половини ХХ століття, формують окремий потужний сектор історії.

У своїй ідейно-координатній «Передмові» до цього видання професор Ярослав Грицак окреслив політичний ландшафт української культури та суспільства, про який свідчить Пилип Гайда. Справедливо іменуєючи це «галицькою політичною традицією», яка була національною та сильною впродовж ХІХ та початку ХХ століття, він справедливо зазначає про її поступову нівеляцію після розпаду Імперії Габсбургів. Саме в такій атмосфері формувалася світогляд Пилипа Гайди.

Мемуари Гайди дуже важливі мені як романісту, зокрема через свідчення «поведінки» соціальної динаміки, зокрема під впливом різних політичних викликів, якими була сповнена перша половина ХХ століття. Спогади дають можливість об'ємного бачення політичного, культурного, буденного життя Галичини, можливість психологічного відчуття докорінних змін соціальної стратифі-

Проф. Пилип Гайда

ПРОЙДЕНИЙ ШЛЯХ спогади

1892–1952

«СМОЛОСКИП»

кації, які випали на долю Східної Європи після Першої світової війни, падіння дому Габсбургів, після злочинів нацизму та радянського тоталітаризму. Якщо спогади читати під таким прицілом, то вони є співзвучними мемуарам «Вчорашній світ. Спогади європейця» Стефана Цвайґа: моторошній книзі про «золоту добу» Центрально-Східної Європи та політичну катастрофу у вигляді двох світових воєн та нацизму, яка її змела.

Хроніка Гайди дивовижним чином поєднує різні підходи: життєвий спогад і аналітичну рефлексію, яка з'являється у вигляді ненав'язливих коментарів до тих чи інших подій. По суті, це сукупність низки «мікросторій» про різні соціальні середовища, до яких був дотичний автор: гімназія в Тернополі

та інтелектуальне середовище, військові події, навчання у Польщі, нацистська та більшовицька окупації, еміграція.

Зворушливі враження від цієї книги навряд чи можливо передати в скупій рецензії, в якій можливо хіба вказати на смислові координати мемуарів професора Гайди. Говорячи про день теперішній, то варто акцентувати на тому, що такі мемуари, як і низка інших, що досі не перевидані в Україні, здатні посилити не лише фахову цікавість до нашої історії, зокрема істориків. Такі мемуари – це своєрідний «інтернет минулого», з якого можуть черпати інформацію та на основі якої створювати цікаві проекти письменники, медійники, кінотворці.

Можливості дії спогаду на сучасну культуру та на самоідентифікацію суспільства – невичерпні, вони лише посилюють усе найкраще з нашої традиції і дають багатий матеріал для різних форм репрезентації минулого. Якщо такий креативний підхід застосовувати до мемуаристики, то це вже буде не сфера суто читання чи досліджень, а вихід на формат інноваційних форм реконструкції історії – наприклад, як це робить через телеінфографіку у власних документальних фільмах ВВС та «History». За цим майбутнє, яке зробить нашу історію, нашу мемуаристику ще більше затребуваною, навіть на рівні широких прошарків суспільства. □

Все, що ви хотіли знати про Віктора Ющенка, але не мали в кого спитати

Ольга ПОГИНАЙКО

Постать Ющенка по-своєму драматична, а історія його – повчальна. Адже він був хорошим головою Нацбанку, котрий фактично й розбудував його до того вигляду, який знаємо нині, і дуже непоганим прем'єром, від якого почався підйом української економіки, а «скувся» тільки на президентському кріслі. Але хто нині пам'ятає про Нацбанк і прем'єрство? Зате про президентський «провтик» всі пам'ятають дуже добре. І про лікарню майбутнього. І про бджіл.

Перше, що в історії третього президента все ще цікавить українців, – хто усе ж таки отруїв Віктора Ющенка? І чому цей «хтось» не сидить у тюрмі? Не буду тягнути лямку, дам відповідь відразу словами самого автора: «Мене вже кілька разів питали журналісти, чи знаю я, хто мене отруїв? Так, я знаю. І він знає, що я знаю».

А тепер, коли основні карти відкрито, можна спокійно повернутися до початку книжки. Отже, структура спогадів хронологічна. Складаються вони з 22 основних розділів, а також передмови, написаної вже під час «другої революції».

Спершу Ющенко описує своє походження та сільське радянське дитинство: за що у радянських таборах сидів його батько та скільки разів тівав із таборів німецьких, або коли і чому його розробляло КДБ,

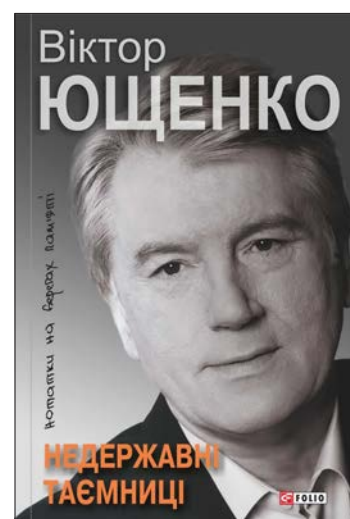
присвоївши псевдо «Хитрий». Ці речі, на перший погляд, мало дотичні до постаті третього президента, тим не менше можуть пояснити його зосередженість, інколи навіть нав'язливу, на окремих історичних подіях. Якщо ви ростете в селі, де 4 магазини і 14 цвинтарів, на значній частині з яких навіть і хрестів нема, тільки «горбки», то рано чи пізно прийдете до запитання, чого ж тих могил так багато.

По розділу присвячені студентським рокам у Тернополі і службі в армії. Описуючи радянське суспільство 1970-х (а це – молодість і моїх батьків теж!) і здобуття незалежності у 1991 році, Віктор Ющенко несподівано дає влучну метафору феномену, над яким так чи інакше ми змушені були замислитися останнім часом: історія розвивається стрибками, роками може тривати застій, а потім

раптово стається ривок, насиченість подіями в цей час – колосальна. Ось цей стрибок він і описує, порівнюючи його зі сходженням гірської лавини: «Історія української Незалежності була подібна до гірської лавини: довгий час у суспільстві тривали малопомітні процеси, формувалися конфлікти пам'яті, накопичувалася критична маса економічних протиріч, і раптом сталося те, що сталося, – за декілька миттєвостей ми побачили зовсім інший історичний краєвид».

І ось початок незалежності, Віктор Ющенко стає головою Національного банку. Перший день роботи, увесь вільний простір приміщення Нацбанку завалений сірими мішками. «У підвалі під усією будівлею був довгий-довгий коридор, там мішки тягнулись у безкінечність. Я запитую: «Що це?» – «Це не проведені платіжні документи». Хто пам'ятає гіперінфляцію 1993–94 років, купони, грошову реформу і введення гривні, читаючи ці розділи, буде мати можливість пригадати і зрозуміти, чому відбувалося так, а не інакше. Хто про це знає тільки з підручників історії (а є вже й таке покоління), має шанс розібратися, що до чого.

Нарешті, «постпомаранчеві» розділи. Чесно кажучи, читати їх для мене було найскладніше. Це єдина частина книжки, в якій я робила вимушені зупинки, відчуваючи, що в мені росте відчуття образи, страху й ненависті водночас і воно ось-ось, на наступній сторінці перейде межу (що ж поробиш, психіка геть розхиталася на революції ©). До кого було це відчуття? Чи до самого Віктора Ющенка? Чи до так часто згадуваної тут Юлії Тимошенко? Чи до нинішнього президента Петра Порошенка, який тут теж неодноразово «світиться»? Складно відповісти. Бо правда полягає в тому, що в розвалі «помаранчевої команди» винні всі, більшою чи меншою мірою. Аналізуючи причини розвалу «помаранчевих», Ющенко на перше місце ставить відсутність, так би мовити, позитивного об'єднаного фактору. Осільки всіх учасників згуртувала постать Кучми і явище «кучмізму», то коли вони зникли, зникла і єдність. «Дух руїни», одним словом. І тут нам усім слід перестати шукати винного в тій невдачі, провести історичні паралелі і за всяку ціну не повторити помилки. Інакше кажучи, якщо Янукович зник, то це не привід починати тягнути воза кожен у своє болото.

Закінчується книжка пафосним підсумковим розділом, що, на думку автора, напевно, мав би пояснити читачеві засади його гуманітарної та історичної політики. У ньому він говорить про єдність української нації, про взаємне прощення бандерівців і комуністів та ще багато правильних речей. Але розділ цей не звучить щиро, принаймні не сприймається так. Найбільшим недоліком книжки Віктора Ющенка є некритичність. Практично ніде, на жодному етапі свого життя, він не критикує власних вчинків, не говорить про провали, тільки досягнення. Тому «Недержавні таємниці» я назвала би такою собі «книжкою-агіткою», її загальний пафос можна описати приблизно так: ось який я був хороший хлопець, а ви всі мене не зрозуміли й не оцінили. □

Пітер Тейлор
Розмови з терористами. Моя подорож від ІРА до Аль-Каїди

Київ: Темпора, 2014. – 512 с.
Ціна: 107,00 грн.

ІРА і Великобританія, Аль-Каїда і Захід – нерівні сили, нетрадиційні методи боротьби. Пітер Тейлор, британський журналіст, детально описує ці конфлікти, намагаючись зрозуміти позиції та філософські засади обох сторін. Методи ведення боротьби, її наслідки і спроби вирішення конфліктів...

Карл Густав Юнг
Архетип і несвідоме: пер. з нім.

Київ: Український письменник, 2014. – 358 с.
Ціна: 84,00 грн.

У назву збірки вибраних праць одного з найвидатніших вчених ХХ століття, «батька» глибинної, аналітичної психології Карла Густава Юнга винесено ключові поняття, що стали наріжними каменями його вчення, яке справило значний вплив, зокрема, на сучасну світову культуру.

Сергій Параджанов і Україна
Збірник статей і документів. Упорядник і редактор Л. І. Брюховецька

Київ: Редакція журналу «Кіно-Театр»; ВД «Ківо-Могилянська академія», 2014. – 288 с.
Ціна: 70,00 грн.

Сергій Параджанов залишив яскравий слід у світовому кіно. Автори книги розглядають своєрідність творчого стилю режисера, тогочасний мистецький контекст, роль образотворчого мистецтва в його режисурі. Ті, кого цікавить доля Параджанова та причини його арешту, зможуть познайомитися із розсекреченими архівами КДБ.

Тері Мартин
Імперія національного врівнювання: нації та націоналізм у Радянському союзі (1923–1939 роки)

Київ: Критика, 2012.
Ціна: 84,00 грн.

Монографія професора Гарвардського університету Тері Мартіна, опублікована 2001 року, підважила усталені уявлення про національну політику більшовиків і спричинила бурхливі дискусії довкола цілком нової візії сталінського СРСР як специфічної політичної системи, зіпертої водночас як на соціалістичних, так і націоналістичних засадах.

Лусі Мод Монтгомері
Емілі виростає: пер. О. Бурячівський

Львів: Свічадо, 2014. – 360 с.
Ціна: 65,00 грн.

У цій книзі читач знайде продовження історії про дівчину на ім'я Емілі. Вона подорослішала і тепер мусить покинути Місячний Серп, який став їй любовою рідною домівкою. Емілі переїжджає на навчання у школу в Шрусбері. Тут її чекають нові зустрічі, радощі і переживання, успіхи й невдачі.

Українська авангардна поезія (1910–1930-ті роки): антологія; упорядники О. Коцарев, Ю. Стахівська

Київ: Смолоскип, 2014. – 816 с.
Ціна: 75,00 грн.

Пропонуємо увазі читачів унікальну антологію української авангардної поезії 1910–1930 років. На даний момент це, вочевидь, найповніше її зібрання. У цій книжці зібрано поезії понад сорока поетів різних авангардних настроїв: як добре відомих, так і зовсім не знамих чи забутих авторів.

Лілі Хайд
Омріяний край: пер. з англ. Лукії Зурнаджи

Київ: Дуліби, 2014. – 240 с.
Ціна: 65,00 грн.

Роман британської письменниці Лілі Хайд – це щемлива і водночас світла оповідь, яка ведеться від імені кримськотатарської дівчинки Сафі. Разом з батьками, дідусем та бабусею вона повертається на ту землю, яку з дитинства вимріяла, уявляючи її як рай, але замість нього вона зіткнулася з жорсткою постсовковою реальністю.

Крістіна Бердинських
Єлюди

Київ: Брайт Стар Паблішинг, 2014. – 184 с.
Ціна: 40,00 грн.

Ця книжка – блог-щоденник з Інтернету, який автор розпочала під час Євромайдану. У щоденнику «Єлюди» ви зустрінете записи про смерть і поранення, біль і сум, але також про взаємодопомогу, силу й мужність, натхнення і любов.

Ці та багато інших книжок українською мовою можна придбати у книгарні «Смолоскип» за адресою: Київ, вулиця Межигірська, 21 (поруч зі станцією метро «Контрактова площа»)

Будемо вдячні Вам за надіслану інформацію про події громадсько-політичного та культурного життя молоді

Думки авторів публікацій у «Смолоскипі України» не завжди збігаються з точкою зору редакції

«Смолоскип України»
Щомісячний часопис
творчої молоді України

Засновник – видавництво «Смолоскип»

Свідоцтво про реєстрацію
КВ № 2032 від 17.06.96 р.

Голова редколегії:
Олег Коцарев
Редакційна колегія:
Петро Вознюк,
Ростислав Семків

E-mail: mbf.smoloskyp@gmail.com, http://www.smoloskyp.org.ua
E-mail книгарні «Смолоскип»: knyharnia@smoloskyp.org.ua

Адреса редакції:
Видавництво «Смолоскип»
04071, Київ, вул. Межигірська, 21
☎ (044) 425-23-93
☎ і факс: (044) 463-78-52

Віддруковано в
ТОВ ПК «Інтерекспресдрук»
м. Київ, вул. Сім'ї Сосніних, 3

Замовлення № 1098
Тираж 1500 прим.